

Mihail Dida

La-nceput de secol XX

— *Amintiri rătăcite* —

Întreaga responsabilitate pentru conținutul acestei cărți aparține autorului. Copyright 2020, Mihail Dida.
Această carte este protejată de legea dreptului de autor.

Carte distribuită de www.piatadecarte.net
email: office@piatadecarte.com.ro
Comenzi la tel. 021 367 5228 // 0787 708 844

Pentru solicitări de publicare vă puteți adresa editurii, pe mail:
edituraletras@piatadecarte.com.ro

Editura Letras / www.letras.ro
contact@letras.ro

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Mihail Dida – o viață de om	7
ARGUMENT	7
Copilăria și familia.....	11
Macedonia – măr al discordiei balcanice.....	29
Amintiri din primii ani de școală	43
Ani de război.....	59
Viața cotidiană în Constanța	87
Cum am perceput eu istoria României moderne.....	117
Constanța interbelică.....	163
Spectacole la Constanța	177

Bucureștii anilor de studenție	185
La Academie	209
Restaurația	229
Fotografii din colecția personală.....	237

Cuvânt înainte

Bunicul meu patern, Mihail Dida, a început să-și scrie memoriile în anii 1970. El nu a apucat să le termine pentru că a făcut un infarct înainte să împlinească 70 de ani, în 1980. Se afla în tren cu doi dintre nepoți, pe care îi ducea de la București la Constanța, în vacanța de primăvară, care atunci a coincis cu Săptămâna Paștelui.

Am considerat că memoriile incomplete - cei douăzeci de ani de copilărie și tinerețe cuprinși în volumul "La-nceput de secol XX - amintiri răzlețe" - merită să vadă lumina tiparului fiind o poveste de viață adevărată a unui băiat ambițios, dornic să învețe și care a avut o șansă. Copil născut într-o familie de analfabeți, va învăța să scrie pe hârtie de ambalaj, la vârsta de 6 ani, datorită unui unchi răbdător și generos, care-l va trimite apoi la școală și-l va sprijini ca să poată studia la Academia Comercială din București. Bunicul a ajuns un autodidact și pentru că a avut șansa unor profesori foarte buni, despre care vom afla din carte. Aș adăuga că a contat și programa școlară de atunci.

A fost pasionat de istorie și "Memoriile" cuprind pagini despre macedo-românii emigrați din Balcani în Dobrogea, despre România interbelică și despre cum vedea el sfârșitul regimului comunist. În anii 1970, a lucrat în paralel la o carte despre originea pre-romană a poporului român și a limbii române - subiect care îl pasiona și pentru care a tot amânat terminarea "Memoriilor". Din păcate nu mai putem afla amănunte despre o serie de lucruri văzute sau trăite de el în anii 1930 la București sau Cernăuți, pe frontul din Uniunea Sovietică - unde s-a aflat timp de patru ani - sau în timpul regimului comunist, în Constanța. Ne consolăm cu frânturile despre viața sa aflate în cartea de povestiri "Trecute umbre în amurg", scrisă de tatăl meu, Corneliu Ioan Dida, și apărută în anul 2006 la Editura Tomis din Constanța. Și îi vom păstra amintirea în poveștile de familie pe care le tot depănăm pentru nepoții noștri.

Mulțumiri speciale i se cuvin adresate consilierului editorial, care m-a încurajat să public cartea și a alcătuit notele de subsol, dorind să-și păstreze anonimatul.

Hărțile de la sfârșitul cărții au fost adăugate pentru cei care nu cunosc unele denumiri de străzi din perioada comunistă. Ele sunt reproduse din Atlasul geografic - Republica Socialistă România, apărut la Editura Didactică și Pedagogică București, în anul 1985.

Alina Ioana Dida
iulie 2020

Mibail Dida – o viață de om

ARGUMENT

Patriotism = adevărul în fond, sobrietate în formă. Nu este nici judecată și nici prejudecată, ci sentiment.

Ce este greu? Este greu să ai o viziune istorică.

Interesul unui popor pentru istoria sa este totodată măsura cea mai sigură pentru gradul său de cultură, pentru civilizația sa.

Ideea unor „memorii” m-a preocupat încă din perioada studenției.

Mi-am notat atunci impresiile de moment în jurul unor oameni și evenimente social-politice pe care le-am considerat, mai mult intuitiv decât rațional, ca hotărâtoare în viața și soarta țării. Cele mai multe dintre ele le-am axat în jurul frământărilor politice ale anilor 1930-1931.

Înterupte din cauza serviciului militar, au așteptat an de an să fie reluate. Intențiile mele, promisiunile făcute mie, hotărârile eroice de moment, toate încercările mele de reluare s-au izbit de inerția în care intrasem, uluit de avalanșa și ritmul evenimentelor interne și internaționale de fiecare zi, ce s-au desfășurat în intervalul decadei următoare.

Însemnările anilor 1929-1933 au avut soarta întregii mele gospodării de la Cernăuți, irosită pe altarul „cedării” din 1940¹.

Războiul m-a dezmeticit și m-a făcut să privesc lumea și frământările ei altfel decât până atunci.

Și într-o seară de februarie a anului 1942, la Golta² pe Bug, în postul de jandarmi al ocupației românești, unde găsisem adăpost pentru o noapte de iarnă rusească, în drum spre frontul din punga de la Lozovaia³, am început o nouă serie de însemnări despre oameni și locuri din noua lume în care mă azvârlise năprasnica furtună.

Am ținut jurnalul de campanie foarte aproape de evenimentele ce s-au derulat pe tot itinerariul Corpului

¹ Autorul se referă la ocupația sovietică a Basarabiei și Bucovinei de Nord.

² Oraș din Transnistria, actualmente Ucraina.

³ Localitate situată la circa 100 km la sud de orașul Harkov (Ucraina). Aici a avut loc în iarna anului 1941-1942 una dintre cele mai importante bătălii duse de unități ale armatei române pe frontul de Est.

9
VI de armată română, sub comanda generalului Dragalina⁴, din fața Lozovaiei și până la Stalingrad.

Nu mi-am întrerupt însemnările nici pe drumul de întoarcere. Nici ele n-au avut o soartă mai bună. Lăsate în Bacău în vârtoarea evenimentelor din august 1944, la gazda unde fusesem încartiruit ca ofițer pe lângă manutanța orașului, nu le-am mai găsit la întoarcere. Cele peste trei sute de pagini de jurnal, care încercau să înfățișeze drumul parcurs în intervalul februarie 1942-martie 1943 prin Uniunea Sovietică în chip de învingători și apoi înfrânți, s-au pierdut din cauza prostiei unei babe, care, pentru a-și însuși lucrurile lăsate de mine în graba și panica evacuării, a pretextat că ele au fost ridicate de trupele sovietice ocupante.

În anii grei de după 1944, când plăteam cu vârf și îndesat un greu tribut moral și material pentru o „eliberare” gândită și dorită altfel, îmi reluiam din când în când, oral, firul amintirilor mele, povestindu-le copiilor mei, în puținele clipe de răgaz pe care mi le permiteam.

Pe măsura trecerii timpului, povestirile mele i-au interesat din ce în ce mai mult. Din povești, ele au devenit subiecte de discuții cu întrebările, îndoielile și părerile lor controversate, inerente vârstei și setei de cunoaștere a adevărului.

⁴ Dragalina Corneliu (1887- 1949) a fost un general român, fiul generalului Ion Dragalina. În al Doilea Război Mondial, generalul Dragalina a comandat mari unități ale armatei române.

Interesul pentru ele a crescut an de an, odată cu vârsta copiilor, și într-o bună zi, la Carcaliu, comună lipovenească pe Dunăre, lângă Măcin, locul de baștină al lui Terente, faimosul bandit din Bălțile Brăilei, m-am trezit că încep să le înșir pe hârtie la îndemnul tot mai insistent și convingător al băiatului meu Corneliu, ajuns medic acolo.

Copilăria și familia

M-am născut în anul 1910 în Constanța, poartă către lumea largă a statului român modern, Tomisul antichității grecești și mai apoi Küstendje al stăpânirii otomane.

Martori la declararea nașterii mele au fost un bărbier și un cârciumar. Pe vremea aceea, tata ținea cafenea în gura oborului, situat acolo unde mai târziu au fost grădina publică, apoi terenul de fotbal și acum clădirea Liceului Mircea cel Bătrân, Teatrul de Stat și Palatul Sporturilor.

Plecat de acasă, din Macedonia, la vârsta adolescenței, tata a lucrat o vreme ca băiat de prăvălie împreună cu fratele său mai mare, Costi, prin birturile și restaurantele din Orșova, Mehadia, Herculane și Turnu-Severin. S-a căsătorit prima oară în Macedonia, în comuna sa natală, Magarova. Rămas văduv, s-a întors în țară și s-a stabilit definitiv în Constanța, lucrând ca teșgetar în cârciuma cumnatului său. Clădirea cârciumii „La Marea

Neagră” există și astăzi pe fosta stradă a Mangaliei, azi Ștefan cel Mare, vizavi și în diagonală cu clădirea cinematografului *Progresul*, cândva Regina Maria¹.

Am vizitat satul natal al tatălui meu în toamna anului 1973.

Comuna Magarva² este așezată la poalele muntelui Pelistera, pe drumul care urcă spre vârf lângă străvechea așezare antică Heraclea Lincestis, astăzi Monastir sau Bitolia³, oraș de graniță cu Grecia, în așa-zisa Macedonie sîrbească⁴, inventată politic prin tratatul de pace din 1919 de la Versailles. Drumul către vârful Pelisteri trece mai înainte prin Târnova și apoi prin Magarova, cele două comune fiind gemene și unite printr-un pod de piatră clădit peste o viitură îngustă și foarte adâncă.

Larma clopotelor de biserică, vestind într-o zi de august războiul din 1916, l-a găsit pe tata cu cafeneaua închisă, mobilizat ca milițian pe lângă spitalul comunal al orașului [Constanța]. A rămas din ordin sub ocupația bulgaro-germană pentru predarea spitalului. A păzit apoi vacile mahalalei și pe ale lui în toată perioada ocupației. A vândut gogoși calde în port și pe străzile orașului imediat după război și apoi pâine neagră pe o masă improvizată, vizavi de fosta cârciumă unde în tinerețe fusese tejghetar. Din 1921 s-a înscris la primăria orașului

¹ Clădirea a fost demolată în anii 1980.

² Forma corectă este Magarova.

³ Unul dintre cele mai importante centre economice din Imperiul Otoman.

⁴ Astăzi Republica Macedonia de Nord.

drept căruțaș cu o cotigă pe patru roți de fier, trasă de un măgar.

A murit în 1923, la vârsta de 48 de ani, într-un zori de întâi aprilie, pe o oală de noapte pe care se așezase sleit de puteri, după o noapte de crampe și sudori reci, deznodământul unei dizenterii rebele căpătate în timpul ocupației și tratate atunci cu pricepere și omenie de un medic german. Mâncase în seara respectivă, cu pofta unui om flămând, o bucată mare de plăcintă cu praz, făcută de bătrâna sa mamă în casa surorii lui, Mia al Dida, căsătorită Constantinescu. Vestea morții tatălui meu, adusă de bărbierul înscris ca martor la nașterea mea, devenit după război chiriașul tatei, a sunat a glumă sinistră de întâi aprilie, la poarta casei în care cu o seară înainte tatăl meu se despărțise de mamă, soră, cumnat și fiu, sătul după plăcinta cu praz și mulțumit că, încă o dată, cumnatul său îi va sări în ajutor. Îi ceruse cu împrumut bani să deschidă un depozit de gaz. Depozitul plănuit nu s-a mai deschis niciodată, s-a închis, în schimb, o casă cu patru copii, cel mai mare de 13 și cel mai mic de 2 ani.

Mama mea s-a născut și ea tot în Macedonia, în comuna Nevesca⁵, astăzi în așa-zisa Macedonie grecească. Comuna poartă acum numele de Neausa (Nevasca=*viscol* în spaniolă). A fost adusă în țară copil de țâță.

Bunicul meu dinspre mamă, Stere Dumitrescu sau Dumitriu, poreclit al Lipuriciu” (al iepurașului), era

⁵ Astăzi Nymfaio (Grecia). Vechile nume cu rezonanță neelenă ale așezărilor aromâne din Grecia au fost schimbate în perioada interbelică.

arendaș de moșie la Balotești, în Ilfov. Rămasă orfană de ambii părinți la vârsta grădiniței, a crescut în casa surorii mai mari, Maria, cârciumăreasă în Balotești. Un fel de Cosette în casa Mariei Dode. Nu a învățat carte la școala satului decât primele luni din clasa întâi și s-a ales cu știința alfabetului amestecat cu litere mari și mici, de mână sau de tipar, pe care și le amintea după patruzeci de ani, întrebându-le alandala în scrisorile pe care le trimitea nurorii sale, absolventă a Facultății de Litere, specialitatea Franceză. A murit în 1945, la vârsta de 54 de ani, plini de muncă și umilințe, doborâtă de un cancer ignorat și nemărturisit până în ultimele zile.

Bunicul meu dinspre tată, Mihali al Dida originar din Gramoste – Macedonia -, s-a născut în 1828 și a murit împușcat la 16 iunie 1906 în luptele fratricide dintre aromânii din întreaga Macedonie – pe atunci provincie a Imperiului Turcesc – unii filogreci sau „grecomani”⁶,

⁶ Așa-numiții grecomani sau renegații erau aromânii ostili efortului cultural întreprins de București la sud de Dunăre, care au pactizat cu propaganda elenă din diverse motive: în principal, cele datorate lungului proces de elenizare a aromânilor, ce le-a sădit timp de secole o mentalitate elenofilă impregnată atât pe canal școlar, confesional, economic, precum și prin alte mijloace coercitive accentuate odată cu răspândirea școlilor și bisericilor susținute de statul român în arealul balcanic. Practic, efortul cultural al Regatului Român a fost inițiat la solicitarea unor aromâni ajunși în funcții de decizie ale statului român. În fapt, așa-zisa „propagandă românească” oferea aromânilor metode de rezistență la tot mai intensul proces de asimilare lingvistică și în final etnică a aromânilor, oferind o alternativă de supraviețuire identitară în fața tăvălugului elenizator. Tot acest aport cultural implementat prin răspândirea rețelei de școli și biserici de după 1864 a pus la dispoziția comunității aromâne instrumentele necesare

atașați culturii grecești inoculate pe calea ortodoxismului, și alții conștienți de originea lor românească și atașați culturii românești, făcută simțită și în plină dezvoltare mai ales după Unirea Principatelor.

Numele Dida este dac sau traco-dac – înrudirea celor două ramuri este certă. Confirmarea se găsește în *Istoria Românilor* de C.G. Giurescu și Dinu C.C. Giurescu: „... în Britania întâlnim o cohortă de daci ai cărei soldați se servesc de sabia încovoiată caracteristică și poartă nume, de asemenea, caracteristice, precum Decibalus și Dida”. Bunicul știa „carte grecească” învățată în școlile grecești din Macedonia, pe care grecii, prin patriarhul de la Constantinopol, le subvenționau cu bani românești. Iată ce scrie Karl Marx în manuscrisul B.85, pag. 32, publicat în lucrarea „Însemnări despre români”, manuscrise inedite, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, sub îngrijirea lui A. Oțetea și S. Schwann. „În 1828, Rusia aduse înapoi pe călugării greci în Principate. Regulamentul organic consacră acest fapt. Regulamentul a hotărât că o redevență anuală de 2.000.000 de lei va fi alocată de mănăstiri Casei Școalelor din Moldova și Țara Românească, dar în același timp 300.000 de lei erau atribuiți patriarhului de la Constantinopol ca subvenție

formării unei literaturi dialectale proprii și, nu în ultimul rând, a unei elite negrecizate. În lipsa acestui sprijin cultural, ne putem închipui cu ușurință evoluția ulterioară a comunității aromâne doar având ca reper comparativ situația numerosului element albanez din Grecia, ce este astăzi elenizat practic în totalitate.